

DOI 10.4467/12332135KRA.24.017.20792

Sprawozdanie z wyjazdu służbowego do Augsburga/ Niemcy w dniach 23–27 września 2024 r. w ramach programu wymiany bezdewizowej

Wyjazd został zainicjowany i przygotowany przez pracownika Archiwum Państwowego w Augsburgu Rainera Jedlitschkę w odpowiedzi na pobyt w Archiwum Narodowym w Krakowie w sierpniu 2023 r. Celem pobytu było zapoznanie się z funkcjonowaniem sieci Archiwów Państwowych Bawarii.

Wizytę rozpoczęło spotkanie w Dyrekcji Generalnej Archiwum Państwowego Bawarii w Monachium (Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns) z Dyrektorem Generalnym dr. Bernardem Grau. Generalna Dyrekcja przewodniczy Archiwom Państwowym Bawarii. Sieć bawarskich archiwów państwowych obejmuje Archiwa Państwowe w Ambergu, Augsburgu, Bambergu, Coburgu, Landshut, Monachium, Norymberdze oraz Würzburgu.

Podczas spotkania podkreślono podobieństwa w funkcjonowaniu archiwów niemieckich oraz polskich – realizowanie podstawowych zadań spoczywających na Archiwach: wspieranie dobrych praktyk dotyczących zarządzania dokumentacją w podległych jednostkach administracyjnych, przechowywanie i udostępnianie zasobu archiwalnego oraz działania popularyzujące archiwa i przechowywane w nich archiwalia.

Omówiono również wyzwania stojące przed bawarskimi archiwami, wśród których wymieniono problemy finansowe wpływające na funkcjonowanie archiwów; problemy z zapewnieniem odpowiednich budynków magazynowych do przechowywania akt, niewystarczającą liczbę wykwalifikowanych pracowników, czy też brak zaplecza finansowego do realizacji projektów mających na celu digitalizację materiałów archiwalnych. Jako wyzwanie wymieniono także konieczność stworzenia profesjonalnego repozytorium cyfrowego dla dokumentów, tzw. born-digital.

W trakcie pobytu w Monachium zapoznałam się również z funkcjonowaniem Głównego Archiwum Państwowego Bawarii (Bayerisches Hauptstaatsarchiv). Orowadzanie poprzedzone zostało powitaniem przez dyrektora tegoż Archiwum dr. Christopa Bachmanna. Wizytę zorganizował pracownik Archiwum Gerhard Fürmetz.

Główne Archiwum Państwowe Bawarii jest centralnym archiwum Wolnego Państwa Bawarii; przechowuje najważniejsze źródła dotyczące historii Bawarii od VIII w. do czasów współczesnych. Z zasobem liczącym prawie cztery miliony archiwaliów stanowi jedno z największych archiwów w Europie. Składa się z pięciu oddziałów: Oddział I Akt Dawnych (do 1800 r.); Oddział II Akt Nowych (od 1800 r.); Oddział III Archiwum Tajne Rodziny Wittelsbach; Oddział IV archiwum wojenne byłej armii bawarskiej od XVII w. do 1919 r. oraz Oddział V kolekcje – w tym akta instytucji i fundacji publicznych, partii, stowarzyszeń, a także fotografie i materiały ulotne.

Podczas wizyty zapoznałam się z działaniami związanymi z udostępnieniem bezpośrednim (dział pomocy archiwalnych oraz czytelnia), jak również pośrednim (kwerendy oraz reprodukcja cyfrowa) materiałów archiwalnych.

Archiwum dysponuje własną pracownią digitalizacyjną; posiada skanery książkowe, skaner wielkoformatowy A0, skaner płaski A3 oraz aparat fotograficzny do fotografii w ujęciu 3D do fotografowania np. pieczęci. Do dyspozycji archiwów w sieci bawarskich archiwów państwowych pozostaje tutejsza pracownia konserwacji, zatrudniająca 10 pracowników.

Ciekawą inicjatywą jest powołanie w 2001 r. Stowarzyszenia Przyjaciół i Sympatyków Głównego Archiwum Państwowego Bawarii. Wspiera ono finansowo działalność Archiwum oraz angażuje się w akcje mające na celu pozyskiwanie i zabezpieczanie materiałów archiwalnych. Zajmuje się również promocją wydarzeń archiwalnych: wystaw, wykładów, konferencji czy publikacji.

Należy zasignalizować, iż wśród bogatego zasobu archiwaliów Głównego Archiwum Państwowego Bawarii znajdują się również akta dotyczące działalności polskiego Konsulatu Generalnego w Monachium z lat międzywojennych.

Kolejnym punktem programu wizyty było zapoznanie się z funkcjonowaniem Archiwum Państwowego w Augsburgu. Wizyta rozpoczęła się od spotkania z dyrektorem Archiwum dr. Thomasem Engelke oraz wicedyrektorką dr Claudią Kalesse. Podczas wizyty zwiedziłam budynek archiwalny – część administracyjną oraz pomieszczenia magazynowe. Zapoznałam się również z zasobem Archiwum, którego największą część stanowią m.in. akta diecezji i kapituły katedralnej w Augsburgu; książęcego opactwa Kempten, akta klasztorów oraz zakonów rycerskich, sekularyzowanych na początku XIX w., a także akta dominiów bawarskich; Palatynatu Neuburg, szlachty, rycerstwa oraz miast cesarskich. Do największego zasobu z XIX i XX w. należą akta administracji lokalnej, akta sądowe, notarialne, akta instytucji edukacyjnych, finansowych oraz gospodarczych.

Zaznajomiłam się także ze sposobem funkcjonowania czytelnia Archiwum. Do dyspozycji czytelników pozostają pomoce archiwalne w postaci szczegółowych inwentarzy do poszczególnych zespołów archiwalnych. Archiwum udostępnia także listę wszystkich zespołów ułożonych tematycznie; jest ona co jakiś czas uaktualniana. Nowi czytelnicy rejestrują się w programie ACTApro, z którego w przyszłości będzie można zamawiać archiwalia do przeglądania w czytelnia. Obecnie materiały archiwalne zamawia się przy użyciu rewersu.

Realizacja odbywa się trzy razy w ciągu dnia; jednorazowo można zamówić sześć jednostek archiwalnych. Archiwalia przygotowane dla czytelników przechowywane są w magazynie podręcznym. Po zwrocie do magazynu głównej informacji z rewersu wpisywane są do formularza Excel, z którego następnie generuje się dane do zestawień statystycznych. Korespondencja z czytelnikami odbywa się za pomocą programu Outlook, a jej zarządzanie w programie e-Acte. Czytelnicy zachęceni są do rezerwowania miejsc w czytelnia, co pozwala na regulowanie liczby w danym dniu. Rezerwacja miejsc prowadzona jest również w programie Excel. Zgłoszenie czytelnika jest ważne przez dwa lata dla danego obszaru badawczego; gdy temat badania ulega zmianie, czytelnik zobowiązany jest do ponownego wypełnienia zgłoszenia. Informacje o zasobie można znaleźć także na dedykowanej stronie internetowej Archiwum. Najcenniejsze materiały zostały zdigitalizowane i są prezentowane na portalu Bavarikon.

W Archiwum działa również pracownia reprografii oraz pracownia konserwacji. Ważny projekt realizowany jest w ramach funkcjonowania Stowarzyszenia Kryzysowego w Augsburgu¹. Zanim zostało założone, w październiku 2013 r. odbyło się spotkanie robocze, którego owocem było wypracowanie porozumienia dotyczącego współpracy między instytucjami biorącymi w nim udział. Sygnatariuszami były następujące instytucje: Archiwum Miejskie Augsburga; Archiwum i Biblioteka Uniwersytetu w Augsburgu; Archiwum Państwowe w Augsburgu; Biblioteka Państwowa i Miejska; Archiwum Diecezji Augsburskiej; Muzeum Diecezjalne św. Afry oraz Państwowe Muzeum Włókiennictwa i Przemysłu. Porozumienie zostało podpisane na posiedzeniu w marcu 2015 r. Było to pierwsze tego typu porozumienie w kraju związkowym Bawarii. Decyzje podejmowane są na spotkaniach (co najmniej dwa razy w roku) grupy roboczej, którą tworzą przedstawiciele instytucji członkowskich. Na czele stoi przewodniczący, wybierany na dwa lata. Celem stowarzyszenia jest:

- przygotowanie planu reagowania na wypadek katastrofy dla konkretnego budynku;
- przeprowadzanie inspekcji budowlanych;
- przeprowadzanie ćwiczeń i szkolenie personelu;
- pomoc personalna i techniczna.

Stowarzyszenie nie posiada własnych środków finansowych, instytucje członkowskie muszą zapewnić realizację zadań z własnych funduszy. Kluczową kwestią było przygotowanie planu kryzysowego, który obejmuje plan miejsca, plan drogi ewakuacyjnej, harmonogram działań kryzysowych oraz plan z listami kontaktowymi służb ratowniczych, administracji własnej, jak i pozostałych członków Stowarzyszenia Kryzysowego. Istotną rolę odegrało również utworzenie i wyposażenie magazynku „kryzysowego”, w którym zgromadzono środki i materiały potrzebne do działania w sytuacji kryzysowej/ ewakuacji.

Ważnym wydarzeniem były ćwiczenia zorganizowane wspólnie z augsburską jednostką Straży Pożarnej, podczas których 26 przedstawicieli Stowarzyszenia nabywało doświadczenia w organizowaniu akcji ratunkowej i ewakuacyjnej materiałów archiwalnych, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym.

Ponadto, organizowane są coroczne spotkania z podobnymi organizacjami i Stowarzyszeniami Kryzysowymi z terenu całych Niemiec. Takie warsztaty odbyły się m.in. w Stuttgarcie, Darmstadt, Dreźnie, Münsterze i Kolonii. Każde z corocznych spotkań jest dedykowane określonemu tematowi; w ich ramach odbywają się wykłady, warsztaty, szkolenia, jak również wycieczki z przewodnikiem po lokalnych instytucjach kulturalnych w miejscu goszczącym.

Członkowie Stowarzyszenia mają wspólny portal internetowy. Oprócz prezentacji partycypantów portal oferuje praktyczne sugestie dotyczące sposobów zabezpieczania materiałów archiwalnych. Zawiera także sprawozdania z ćwiczeń czy odniesienie do specjalistycznej literatury.

Plan wizyty w Niemczech objął również zwiedzanie innych instytucji dokumentujących historię Augsburga i okolic. Jedną z takich placówek było Muzeum Rzymskie (Römisches Museum Augsburg). Miasto Augsburg zostało założone w 15 r. p.n.e. jako miejsce

¹ Więcej o projekcie: Rainer Jedlitschka, „*Together we are strong*”: *Emergency Associations for the Protection of Germany's Cultural Heritage*, „*The American Archivists*” 2022, vol. 85, nr 2, s. 334–358.

rzymskiego obozu pod nazwą „Augusta Vindelicorum”. Muzeum, dzięki wynikom prac archeologicznych i bogatym znaleziskom z czasów rzymskich, stanowi jedno z najważniejszych miejsc na mapie instytucji zajmujących się badaniami historycznymi miasta. Wiele odnalezionych artefaktów ma wybitne znaczenie naukowe i jest regularnie wypożyczanych do renomowanych muzeów i na wystawy zarówno w kraju, jak i za granicą. Do cennych eksponatów należą m.in. końska głowa z brązu z przełomu I i II w. n.e., relief przedstawiający boga Merkurę z przełomu II i III w., relikwiry rzymskiej przystani rzecznej z ok. 180 r. n.e., złote monety z drugiej połowy II w. n.e.

Zwiedziłam również Archiwum Miejskie w Augsburgu (Stadtarchiv Augsburg). Archiwum to jest obecnie jednym z najbardziej znanych i cennych archiwów miejskich w Niemczech, w którym mieści się największy zbiór dokumentów dla danego miasta z okresu od początków XI do początków XIX w. Stanowią one podstawę do prowadzenia badań nad dziejami Augsburga. Archiwum mieści się w nowej siedzibie – w budynku dawnej manufaktury tekstyliów, zmienionym według nowoczesnego projektu na miejsce przechowywania archiwaliów miejskich.

Podczas wizyty zapoznałam się z zasobem Archiwum, sposobem ewidencjonowania akt, funkcjonowaniem czytelnicy, z warunkami przechowywania akt w magazynach (uwagę zwracał sposób przechowywania materiałów wielkoformatowych rozpiętych na metalowych stelażach), funkcjonowaniem pracowni digitalizacji oraz pracowni konserwacji.

Ostatnim punktem pobytu była wizyta w Archiwum Diecezjalnym w Augsburgu (Archiv des Bistums). Zgromadzone w nim archiwalia dokumentują pracę lokalnego kościoła augsburskiego. Archiwum odpowiada za oficjalne pisma i dokumentację wszystkich urzędów i instytucji Ordynariatu Biskupiego w Augsburgu. Ponadto, pracownicy Archiwum monitorują funkcjonowanie archiwów w poszczególnych parafiach i dekanatach, zachęcając do troski o archiwalia oraz o sposób ich przechowywania.

W trakcie wizyty zaprezentowano zasób Archiwum, zasady działania czytelnicy archiwalnej², system ewidencji akt, pracownię konserwacji, magazyny archiwalne (zwrócono uwagę na system przeciwpożarowy z użyciem azotu) oraz salę wystawienniczą.

Wśród materiałów przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym w Augsburgu warto odnotować akta dotyczące wsparcia augsburskich parafii dla polskich rodzin, organizowanego przez Caritas w latach 80. XX w. Obejmują one m.in. podania Polaków o udzielenie pomocy materialnej (żywność, odzież), pozwolenia na przewóz towarów na terenie Polski itp.

Wyjazd do Augsburga był dla mnie bardzo cennym doświadczeniem oraz – mam nadzieję – podstawą do dalszej współpracy z niemieckimi archiwami. Należy podkreślić i wyrazić wdzięczność za ogromne zaangażowanie Rainera Jedlitschki w przygotowanie tak interesującego i wartościowego programu wizyty.

Iwona Pilucik
Archiwum Narodowe w Krakowie

² Istnieje możliwość korzystania z materiałów archiwalnych do celów urzędowych, badań genealogicznych, historii lokalnej i celów naukowych; należy złożyć wniosek o pozwolenie na korzystanie z akt, podając cel i obszar badań.